

Joan VENY i Teresa CABRÉ (cur.)

Antoni M. Badia i Margarit: rellevància acadèmica, inquietud científica i servei a la llengua

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 247-260

DOI: 10.2436/15.2500.01.15

L'homenot Badia i Margarit: la matriu social i religiosa d'un (socio)lingüista

EMILI BOIX

Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació
Departament de Filologia Catalana i Lingüística General
Universitat de Barcelona

Per a mi Badia era un lingüista prestigiós, que tothom sabia que era catalanista i catòlic, demòcrata per descomptat, que hagué de passar el nucli de la seva vida enmig de la grisor de plom del franquisme. Alguns articles a *Serra d'Or* (els únics que vaig poder consultar durant els mesos de confinament) ens permeten albirar detalls de la seva personalitat, més enllà de la fredor aparentment asèptica dels seus nombrosos treballs de recerca. La capacitat d'oblit de la nostra societat és immensa. Soc conscient que és cada vegada més improbable que les generacions joves, cada any que passa més distants, puguin fer-se el càrrec de l'entramat personal i col·lectiu de Badia i Margarit. Convé doncs fer memòria d'un dels nostres homenots indiscutibles, ara que comencem a tenir prou perspectiva per a valorar-ne la vida i obra.

Poc temps vaig poder ser alumne de Badia a la Universitat de Barcelona, justament en els anys en què n'era rector i en què, tot i això, volia mantenir la docència. En recordo les classes magistrals sobre les seves hipòtesis entorn de les bases històriques de la divisió dialectal del català. Aleshores em semblava un professor britànic, aureolat de prestigi i d'autoritat moral, endreçat en el seu discurs acadèmic, puntejat de mots «noucentistes» com *ultra*, *nogensmenys*, *escatir* o *tothora*.

LA MATRIU SOCIAL

En l'entrevista que li feu Baltasar Porcel («Antoni M. Badia i Margarit amb la llengua i la Universitat dels catalans», *Serra d'Or*, juny 1970), Badia retrata els seus orígens socials. Com que el seu pare era director d'una fàbrica tèxtil es qualifica dient:

Jo procedeix, doncs, d'aquesta classe alta del país. Per exemple, a l'hora d'anar a escola, no havíem anat a una escola oficial sinó al Blanquerna d'Alexandre Galí. Vaig ésser dels Minyons de Muntanya de mossèn Batlle, he estat i sóc de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat.

Era la seva l'autoanomenada «burguesia sana catalana», tal com es van qualificar a si mateixos els estudiants de l'escola Virtèlia, de la qual Badia va ésser professor (programa *Trenta minuts* de TV3, 24 de juny de 1990). Però una burgesia no potentada:

A la Blanquerna hi havia gent molt rica. Nosaltres, els meus germans i jo, ens sentíem una mica diferents de la majoria dels alumnes. No teníem cotxe, ni localitats preferents al Liceu. (Pairolí, 1997, p. 21)

Badia va tenir la sort d'ésser educat en català durant la Generalitat republicana, en un ambient català i catalanista (Tobaruela i Tort, 2004, p. 24):

A casa dels pares vaig viure la cultura catalana d'una manera especial, fins i tot diria que molt profunda. El meu pare era un enamorat de Catalunya i se sentia profundament identificat amb el moviment catalanista.

L'ensorrament de la II República —Badia va pertànyer a la lleva del biberó— l'obligà a viure durant la major part de la seva vida sota la llosa dictatorial i castellanitzadora del franquisme, dirigit per africanistes primaris.

MARIA CARDÚS

La prestigiosa carrera acadèmica de Badia ha estat glossada ja molt sovint. Vull afegir-hi un aspecte cabdal. Cal tenir ben present que l'obra de Badia no es pot comprendre sense tenir en compte la dona amb qui va compartir la vida: Maria Cardús (1918-2007). Companya destacada dels cursos de lletres, i després de tota la vida, Cardús optà per acompanyar Badia al llarg de tota la seva vida, descartant una carrera universitària que també li fou oferta. Massot (2008) recull que: «el 1943 va rebre —com el seu futur marit— una oferta del degà de la Facultat de Filosofia i Lletres per quedar-se a la Universitat com a ajudant de classes pràctiques, però hi renuncià, atès que ja en aquell moment tenia el projecte de dedicar-se a la família a temps ple». La compenetració Badia-Cardús fou impressionant. Ell mateix explicava que «sempre m'ha ajudat molt, en el meu treball, quan vaig haver de preparar els temes de les oposicions, a fer extractes d'articles, etc. Amb ella he discutit les grans línies de bon nombre dels meus treballs d'inves-

tigació i també ha contribuït sovint a donar forma a la redacció final d'aquests treballs».

Badia també va compartir amb Cardús drames familiars (Pairolí, 1997, p. 40): «Amb la meva esposa hem tingut cinc fills i hem viscut la dolorosa prova de perdre'n un, ja gran i pare de família. La meva dona s'ha dedicat a tenir cura de tots ells i a aquesta tasca es pot dir que ha sacrificat el desenvolupament de la carrera que havia estudiat».

Veny (2003), deixeble, col·lega i amic de Badia, amb el seu estil inconfusible, feia un retrat delicadíssim de la seva companya de vida, «una Maria delicada i intel·ligent, l'esposa amorosa i sacrificada, que d'estrella del mar esdevindria l'estrella de la seva vida».

Oblidar Maria Cardús és doncs no entendre Badia. En el funeral d'ella, celebrat a la seva parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona de tota la vida, plena de gom a gom, Badia s'apropà al taüt, i aixecant la veu llançà un lament tràgic en el seu comiat desconsolat, que va retronar en tot el temple: «Fins que Déu vulgui!».

LA MATRIU CRISTIANA

Crec que un fil conductor de la trajectòria de Badia, poc tractat en la nombrosa bibliografia sobre ell (una excepció recent a Duarte, 2020), és la seva matriu cristiana. Sense tenir-la en compte no es pot copsar del tot el calidoscopi de la seva vida.

Des de molt jove Badia fou un dirigent d'arrels catòliques. El 1944 Badia fou primer confrare major de la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat de Virtèlia, un refugi de catalanitat, del qual també va ser confrare un jove Jordi Pujol (Bonet, 1977, i Bonet, 2006, p. 20-32). Aquest ensinistrament com a dirigent segurament li servirà al llarg de tota la seva vida. Badia parlà molt poc d'aquesta matriu cristiana en els seus escrits, tal vegada perquè era conscient del procés imparabile de secularització de la societat catalana, que fa que la visió religiosa del món sigui incompresa, ignorada o fins i tot atacada. Badia va pertànyer a la Federació de Joves Cristians (FJC) i expressa clarament com aquest grup catòlic catalanista, relativament obert per a l'època, el va marcar per a la resta de la vida (Badia, 1972a):

No sé si cal que digui que jo (que encara vaig poder pertànyer a la F.J.C —bé que per poc temps per raons d'edat—) tinc un gran deute amb la Federació. Aquella etapa de fe oberta i disponible m'ha ajudat molt durant molts anys, i és la que, en els darrers temps (de tants de canvis), m'ha fet cercar l'essència de la fe, quan hem vist que tots els seus accidents desapareixien o es modificaven de soca-rel.

Badia, en comparar el tarannà de la FJC, abans de la Guerra Civil, amb el del seu cristianisme dels anys setanta, probablement està relatant el seu propi canvi ideològic (Badia, 1972a, p. 156):

A l'època de la F.J.C. la fe era una mena de dipòsit de contingut clar i precís que ja trobàvem fet. Calia guardar-lo immodificat i, atès que ens orientava (i que ens orientava bé), els cristians que ens deliem per l'apostolat, cuitàvem a fer-ne propaganda i a comunicar-lo als altres (a qui volíem fer un bé). Això explica que, als ulls dels joves d'avui, les empreses d'aleshores fossin tan triomfalistes.

Quaranta anys més tard el plantejament canvia radicalment (Badia, 1972a, p. 156):

En canvi, per als cristians dels nostres dies, que sentim la gran responsabilitat de creure, la fe és un esforç de cada dia. L'anomenada fe autèntica, inseparable de les obres (amb les quals ens sentim tan poc segurs), ens apropa a aquest Déu personal [...]

Badia conclouïa el seu article commemoratiu de la FJC convidant a una acció per la justícia, en què el tàndem Badia-Cardús cregué profundament. Crec que Badia, en descriure l'Església del Concili, està descrivint-se a si mateix (Badia, 1972a, p. 156):

L'Església del Concili ha reconegut la secularització del món modern. Ha abandonat el triomfalisme. Escolta humilment la Paraula de Déu i procura d'aplicar-la a les situacions concretes. Ja no intenta de posar l'etiqueta de «cristià» a les seves empreses. Es presenta cada vegada més deslligada del món, però al mateix temps, més present al món a través dels batejats. Aquests treballen per fer les estructures més justes.

En una entrevista a càrrec de Baltasar Porcel, també a *Serra d'Or*, descriu la seva posició davant el catolicisme dels anys seixanta:

Oh, molt apassionant! Sóc un dels entusiastes del moviment que ha estat despertat en l'Església Catòlica pel Concili. D'altra banda, parlem del Concili com si hagués descobert una sèrie de coses i en realitat no va fer més que intentar de tornar a l'Evangeli, a allò de què no ens hauríem hagut d'apartar mai. I que ens n'hem apartat, és evident, perquè només cal veure que malament ho hem fet, els catòlics, durant vint segles, oi?

Ja a la vellesa, Badia (Pairolí, 1997, p. 22) continua reafirmant les seves creences:

[...] nosaltres pertanyíem a tot aquest món, que ens va marcar per sempre. Hi vaig néixer i hi vaig passar els anys de la infantesa i de l'adolescència. I ara a la vellesa, continuo essent un home de fe que aspira a ser conseqüent amb les seves creences, que es va veure també molt influït pel Concili Vaticà II, com tots els catòlics de la nostra generació, i que lamenta que les resolucions del Concili, no s'hagin dut tan enllà com esperàvem.

Tota aquesta evolució durant el llarg període franquista desemboca en una posició que podríem titllar de progressista, no sabem si inspirada en la doctrina social de l'Església o en els moviments d'esquerres, aleshores encara catacumbals, però molt influents en els sectors mobilitzats universitaris:

Jo veig precisament que la salvació de la societat actual ha d'anar cap a una socialització. El bé comú ha d'estar per damunt dels individus, encara que no desconec que el gran problema de la societat moderna és conjugar el bé comú i llibertat individual. El tema em preocupa i penso que potser no és del tot impossible conjugar els dos factors. He anat modificant els meus punts de vista primitius, els del medi en el qual em vaig formar, on el liberalisme era la idea predominant [...]

Sobta que encara actualment es doni a entendre que el cristianisme (ambivalent com és, com tantes religions) és necessàriament conservador. Si no, per què el «però» de la descripció que a continuació en fa un dels seus deixebles (Martí, 2015, p. 18)?:

Badia era un home creient i practicant, *però* amb un sentiment religiós que no l'aïllava de la realitat més immediata ni substituïa altres creences relacionades amb la convivència social. (La cursiva és meva.)

Precisament era tot el contrari: el *però* adversatiu emprat per Martí havia d'ésser substituït per un *doncs* consecutiu. Manca una història seriosa, no pamfletària com n'hi ha, sobre aquest catalanisme catòlic o aquest catolicisme catalanista. Em dona la sensació que fins i tot en els anys setanta-vuitanta, quan el cristianisme semblava anar de mal borràs entre sectors intel·lectuals catalans, Badia es va mantenir fidel a la seva matriu de catolicisme obert. Creiem, com Carbonell (2006, p. 17), que el conegué de ben jove, que aquesta creença devia ajudar-lo en temps de maltempades:

També el veig entrant a la Universitat vestit de soldat, quan encara era només promès amb Maria Cardús, de tan fina bellesa, tots dos piadosos —cosa que a nosaltres, escèptics, ens feia somriure, però que avui estic segur que llur fe els ha ajudat en temps difícils.

Joan Veny (Martí, ed., 2006*b*, p. 56) sintetitzà molt bé el tarannà entrelaçat d'un «filòleg amb una profunda religiositat, vertebrada en un cristianisme autèntic de justícia social i de vocació catalana».

LA CARRERA UNIVERSITÀRIA

Martí (2015, p. 15) resumeix molt bé la cautela amb què Badia hagué de bellugar-se en el món universitari franquista, on ell, un «no adicto al régimen», paradoxalment havia aconseguit guanyar una càtedra: «s'apartava sovint de la vida social de la seva universitat perquè el constrenyia, per raons de seguretat, a dissimular, a fer veure el que no era».

Comença una llarga travessia del desert. Badia va viure la Guerra Civil molt jove i va estudiar a la Universitat de Barcelona en els anys més foscos (i feixistes, ras i curt) del nacionalcatolicisme franquista en què la pobresa espiritual i material feia estralls arreu. No debades moltes figures intel·lectuals dels anys trenta foren depurades «por auxilio a la rebelión» o s'havien exiliat. A cada aula universitària es deixava un seient buit per a «l'estudiante caído por Dios y por España» (Claret, 2006).

Suposo que en aquells anys Badia devia «callar» molt, vigilant de moure's solament en cercles de confiança, silenciament el seu catalanisme. També en aquella època Badia havia d'ensopegar amb la contradicció de ser deixeble de filòlegs declaradament franquistes com Griera o Barnils (Cabrè, 2020), de manera que s'explica que filòlegs a l'exili com Coromines el veiessin, com a mínim, amb certa ambigüitat. Com recull Massot (2020, p. 12), Joan Coromines, en una carta a Nicolau d'Olwer, titllava Badia de «jove ambició decidit a fer carrera en el règim actual però que no ha renunciat del tot als seus sentiments catalans». L'Antonio Badia d'aquells anys (era obligatori anomenar-se en castellà) completava els estudis de filologia romànica el 1943 i aprovava una tesi dedicada a la morfologia històrica. També molt aviat (ni tenia trenta anys) guanyava la càtedra universitària de «gramática histórica de la lengua castellana», consecució ben insòlita per a un que no fos del règim. Badia practicà un entrisme similar, *mutatis mutandis*, al de Jaume Vicens Vives.

Una vegada consolidat com a professor a la universitat, Badia va saber treballar autodidàcticament per a compensar les greus llacunes que ell havia rebut, va saber no limitar-se a la seva especialització inicial. En paraules seves, «no convenia cloure'ns dins la terra de vori d'allò que hem fet sempre».

D'una banda Badia va aconseguir sortir d'aquella Espanya autàrquica i mediocre i va professar cursos a les universitats de Heidelberg i Munic a Alemanya; a les de Georgetown (Washington DC) i Wisconsin als EUA, i a la Sorbona a París. Recordo que durant els meus dos anys d'ampliació d'estudis a la Universitat de Georgetown vaig adonar-me que en un despatx d'un professor penjava una imat-

ge de la Mare de Déu de Montserrat. Vaig indagar: aquella imatge era un record de Badia de la seva estada en aquella universitat jesuítica.

D'altra banda Badia va saber «obrir pista». S'obrí acadèmicament a noves perspectives, com demostra la gran diversitat de temes tractats en la sessió acadèmica del 25 de novembre del 2020. El 1976, a instàncies seves, per primera vegada s'ensenyava la sociolingüística en una universitat catalana, de la mà de Lluís Vicent Aracil. Una consulta al catàleg de la biblioteca (el CRAI) de la Universitat de Barcelona el 27 de maig del 2020 mostra 1.239 referències vinculades a ell. S'obrí també políticament: quan esdevingué rector de la UB va saber treballar en equip amb dirigents de l'esquerra comunista catalana.

MÉS SOBRE BADIA SOCIOLINGÜISTA

L'interès pels aspectes socials de la llengua catalana amara l'obra de Badia ara i adés i em sembla que està ben relacionat amb aquestes matrius, religiosa i social, que acabem d'esmentar. La dedicació a la sociolingüística, sospito, té un component també moral, com succeí en part de les elits catòliques del moment: «és més fi espiritualment de servir la cultura minoritària del país, és un bé superior que satisfà de la manera més plena l'esperit més exigent» (Badia, 1964, p. 128). En el mateix volum (p. 133) Badia afegeix, en el text d'una conferència adreçada a joves:

[...] és molt més còmode de desentendre's de la cultura minoritària. Però [...] ens hem esforçat per fer veure com és molt més elevat i molt més noble de col·laborar-hi i de fer quelcom per ella. En primer lloc, perquè és objectivament un bé de justícia. En segon lloc, perquè per a la joventut, les dificultats són l'estímul amb què la seva generositat reacciona.

La profunda castellanització dels països de llengua catalana el preocuparà i ocuparà molt. Crec que sempre tenia en ment la societat en via de recatalanització de la II República quan ell ja era un jove brillant. Si fem un cop d'ull a *Llengua i cultura als Països Catalans* (Badia, 1964), potser la seva obra més popular, molts capítols (publicacions gairebé totes provinents de comunicacions a congressos acadèmics o versions escrites de conferències) són, podríem dir-ne, «socials» perquè tracten d'una manera o altra de la normativització i normalització del català: «Català i castellà», «El cinquantenari de les normes ortogràfiques», «El català des de Pompeu Fabra fins a Carles Riba», «Tres problemes del català d'avui», «La joventut de cara a dues cultures», «El bilingüisme català-castellà», «Notes sobre el català parlat per catalans». Altres volums seus insisteixen en aquesta vessant social de la llengua. Podem destacar-ne, per exemple, *Llengua i societat. Etapes de la normalització* (1982b), on Badia torna a aplegar articles, encara més de caire socio-

lingüístic: «Llengües escapçades», «Contacte de llengües», «L'esdevenidor de les llengües no estatals», «Avatars de la llengua durant els darrers cinquanta anys», «Panorama sociolingüístic dels nostres dies», «Actituds populars davant el purisme idiomàtic», «Les llengües vernacles a Espanya: Catalunya», «Immigració i assimilació» i «Per un llenguatge administratiu català». Podem ressaltar així mateix *La llengua catalana ahir i avui* (a cura de Maria Cardús) (1972*b*), *Llengua i poder: Textos de sociolingüística catalana* (1986) i una munió de temes socials, des de la variació dels articles derivats d'*ipse* i *ille*, de formes de tractament *tu*, *vós* i *vostè* i dels pretèrits perfets, fins a la «questione della lingua» en català baixmedieval (1999), passant per la variació diastràtica en la seva darrera gramàtica (1994).

LA LLENGUA DELS BARCELONINS, OBRA SOCIOLINGÜÍSTICA CABDAL

Comentem, però, l'obra cabdal de Badia, que també glossa Joaquim Torres en aquest volum. El clímax sociolingüístic del nostre mestre fou *La llengua dels barcelonins* (1969), una enquesta de grans dimensions i de gran ambició d'un tema que l'amoïnava: com la situació sociolingüística de la seva ciutat havia canviat com un mitjà després de la Guerra Civil, i sobretot durant les grans immigracions de població de l'aleshores pobre sud espanyol, de població castellana durant els anys cinquanta i seixanta. Un desplaçament de població gegantí cap a una societat receptora, tenallada per dictadura, que no tenia recursos per a assimilar-la ni socialment ni lingüísticament. El castellà podia (com ha acabat passant) nativitzar-se massivament a la societat catalana. Badia (1966) va descriure en detall la seva enquesta a *Serra d'Or*. Voldria aquí matisar la dura crítica iconoclasta que en vaig fer (Boix-Fuster, 1988, p. 61), en un dels primers volums d'homenatge a Badia («La fiabilidad de los datos de la encuesta general es pues escasísima: no hay pruebas de que la estructura de la población que respondió corresponda a la de la población total») i en el meu primer balanç de l'aportació de Badia a la sociolingüística catalana (Boix-Fuster, 2006).

Com exposava el mateix Badia (1966) l'obra perseguia tres objectius:

1) En primer lloc «escatir la posició dels catalans davant llur llengua». Aquests catalans havien viscut abans o després de la cruel cesura de la Guerra Civil. Així ho expressa Badia, mitjançant els eufemismes típics dels anys seixanta:

Volia tenir dades sobre el pes que han exercit damunt la nostra gent dues circumstàncies que, en molts casos, tracen corbes d'intensitat oposades: els qui van rebre una formació ambiental i gramatical en català van haver de viure esdeveniments capitals que, d'una manera o altra, van marcar llur vida i àdhuc llur mentalitat; els qui no tenen cap experiència d'aquells esdeveniments no han viscut gens d'ambient públic català, i quan els interessava de conèixer el català escrit han hagut de lluitar amb dificultats per assimilar-lo.

Badia volia conèixer a fons «la situació tràgica dels qui no saben que no s'expressen amb comoditat ni amb espontaneïtat en cap de les dues llengües, dels qui pensen només en una llengua i ben sovint només saben escriure l'altra».

2) En segon lloc Badia volia conèixer els efectes de la immigració massiva d'aquells anys, sobretot el seu (no) procés d'assimilació.

3) En tercer lloc «volia contribuir a sensibilitzar els catalans i els no catalans de Barcelona sobre el fet psicològic de dues llengües de convivència dins una mateixa societat». Badia era un pioner del que després hem anomenat *sociolingüística urbana*.

Badia confessa que es va sentir sol i acompanyat en endegar aquesta macro-enquesta. Sol, perquè metodològicament va anar per lliure, sense el suport necessari de sociòlegs, especialitat sospitosa i poc promoguda aleshores pel franquisme. Acompanyat, perquè molts estudiants seus dels seixanta (penso, per exemple, en Lídia Pons i Joaquim Rafel) col·laboraren molt en la logística d'aquella recerca.

Badia va poder conscienciar una part dels seus conciutadans però no va aconseguir conèixer amb prou garanties la situació sociolingüística de la ciutat de Barcelona. Aquesta obertura al nou tema del contacte de llengües fou probablement influïda pel descobriment durant l'estada a Washington DC de *Llengües en contacte*, d'Uriel Weinreich (original anglès, 1953). En aquesta línia Badia (1966, p. 16) escriu sobre

els castellano-parlants de Barcelona, [que] ultra el transplantament i tot allò que implica la ruptura, que tan bé ha descrit Francesc Candel, acusen, àdhuc (també ells) quan no se n'adonen, el xoc de la diferència lingüística, la constatació que gent de posició social i cultural més elevada que ells malmeten la llengua oficial (que ells duen amb tota l'espontaneïtat), l'existència del castellà local de Barcelona (ple de calcs, d'analogies, de vicis de pronunciació, de sintaxi i de vocabulari) [...]

El 1965, en començar l'enquesta agosaradament, organitzava doncs una immensa tasca («una feinada considerable», en paraules seves), crec que més enllà de les seves habilitats: saber quina era la situació sociolingüística de la seva ciutat: Barcelona. Com afirmava Baltasar Porcel, en descriure Badia com a introducció a l'entrevista a ell dedicada («Antoni M. Badia i Margarit amb la llengua i la universitat dels catalans», *Serra d'Or*, juny 1970): «Ha efectuat una operació a l'inrevés de la que solen portar a terme els folklòrics sentimentals i els literats narcisistes: no ha mirat el país a través de la llengua sinó la llengua a través del canemàs del país». Sense coneixements de sociolingüística urbana va ser inevitable que no s'acomplissin les seves aspiracions metodològiques. El 1996, també a *Serra d'Or* («Els barcelonins parlen de llur llengua. Reflexions entorn d'una enquesta socio-

lògico-/lingüística», p. 15-16, gener 1966) en feia un balanç que per a un sociòleg seria erroni: «[...] la selecció dels consultats fou feta per procediments mecànics que n'asseguraven l'objectivitat. Vaig posar tot l'esment que l'enquesta fos, des d'un punt de vista metodològic, impecable».

En aquesta enquesta s'enviaren uns detallats qüestionaris a 22.000 ciutadans, seleccionats a partir de les dades de l'oficina municipal d'estadística, i es treballà sobre les respostes rebudes. Per tant el biaix esdevenia inevitable: recollia Badia les dades i opinions dels més interessats i motivats pel tema lingüístic i no se n'assegurava, per tant, la representativitat. Badia, amb una sinceritat poc habitual en el món acadèmic, enumerava en l'entrevista de Porcel alguns d'aquests problemes de l'enquesta:

[...] sobre la marxa vaig procurar resoldre'ls [els problemes] en la mesura que em va ésser possible. Per exemple: el cens de què vaig partir era de l'any 60 i l'enquesta la vaig fer durant el curs 64-65, per tant a l'entremig ja hi havia hagut cinc anys d'immigració continuada. També ens trobàvem amb una sèrie de destinataris introbables: morts, domicilis canviats, errors administratius... Ho subsanàvem mecànicament per la mateixa porteria de la casa, buscant persones de característiques diguem-ne idèntiques, amb la qual cosa tinc respostes fins i tot de gent que vivia a Barcelona feia només tres mesos. El mateix va passar amb la limitació d'edat car el cens que utilitzàvem era un cens electoral, de caps de casa [...]

Un resultat que impressionà Badia va ser que la gent més gran era més catalana que la jove, que ja no havia patit la Guerra Civil. Així mateix va constatar una acceptació general del bilingüisme: «Els castellans de Barcelona accepten sense cap antipatia, sense que es posin nerviosos, l'existència del català. I els catalano-parlants de Barcelona, si fa no fa el mateix: accepten que, a més a més, hi ha el castellà». Badia veu la situació de la llengua greu però matisa: «hem tallat just, però crec que encara hi arribarem a temps»; Badia mostra un cert optimisme pel que fa a la integració dels immigrants i hi troba una motivació social: «jo crec que tenen moltes ganes d'integrar-se i que a la llarga s'integren. És clar que als darrers anys hi ha tants immigrants que pràcticament no tenen ocasió de parlar ni de sentir català, n'hi ha tants, gent que viu en barris on només conviuen amb immigrants! [...] El desig d'aprendre català, d'ésser integrats és manifest a cada moment, malgrat que sovint pugui ésser degut només a unes ganes d'avançar en l'escala social».

Badia se sent, emperò, satisfet del nombre de respostes i de llur contingut: «[...] n'he tingut la millor recompensa que podia esperar: l'enquesta ha estat contestada per un nombre molt alt de ciutadans, i les contestes denoten una actitud conscient i responsable».

Ben segur Joaquim Torres en aquest volum aprofundirà més que jo en el Badia sociolingüista. Aquí sols en tractaré tres aspectes: *a)* la reticència o rebuig envers el bilingüisme; *b)* la relació de la lleialtat lingüística amb l'estratificació social, i finalment, *last but not least*, *c)* la distància de l'investigador respecte a la seva recerca social.

a) La reticència o rebuig envers el bilingüisme

Badia adverteix en més d'un escrit el risc de sesquilingüisme entre els catalans, aquell bilingüisme individual en què cap de les dues llengües en contacte es domina, aquella «pertorbació que, de l'edat escolar ençà, la mescla de les dues llengües provoca en la psicologia de molts catalans» (Badia, 1965).

En aquestes reticències reiterades envers el bilingüisme ressona una ideologia arrelada entre molts intel·lectuals catalans. Podem recordar les paraules del periodista i escriptor Miquel dels Sans Oliver (citat a Gomà, 2020, p. 64, i també p. 179): «Y era que en lugar de hacerse el genio de Cataluña ambidextro en los idiomas, el natural y el de adopción, se encuentra zurdo de las dos manos». O encara, les d'algú més autoritzat, el pedagog Alexandre Galí (1932), precisament mestre de Badia a la Mútua Escolar Blanquerna. Galí ja havia advertit el 1932 (p. 139) de «los efectos más notables de la formación bilingüe [que] se manifiestan en la pobreza de la expresión escrita», o (p. 143) «los catalanes, obligados a hablar dos lenguas desde hace siglos, no poseen hoy ninguna; están imposibilitados de expresar su pensamiento con la facilidad de los unilingües».

b) La relació de la lleialtat lingüística amb l'estratificació social

Des d'una perspectiva sociològica, sobta l'ús per part de Badia d'un terme tan vague com *poble*, quan ell es refereix als protagonistes de la reforma lingüística. Badia (recollit per Massot, 2020, p. 104), per exemple, escriu que «pensem en la intervenció eficaç del poble en les polèmiques sobre la reforma ortogràfica, o bé en la col·laboració popular a la replega de dades per al diccionari d'Alcover-Moll». En altres ocasions, en rememorar la catalanització dels partits de la Catalunya republicana, la seva anàlisi és més primfilada en assenyalar-ne el caràcter fonamentalment mesocràtic (Badia, recollit per Massot, 2020, p. 128):

En llurs diaris i publicacions, reunions, concentracions de masses, propaganda electoral, etc., els partits polítics a Catalunya empraven correntment el català. Potser només amb dues excepcions (i no pas universals), a tots dos extrems de la gamma: l'extrema dreta (sistemàticament lligada a la dreta espanyola) i al si dels partits que controlaven majoritàriament les masses obreres (perquè els immigrants ja hi pesaven bastant, i perquè el sentiment d'oposició a la burgesia —on havia nascut, en bona part, el catalanisme—, s'hi expressava sota la forma de la resistència a usar la llengua del país).

Solament, ara, si fem cas de les tesis de Joan-Lluís Marfany, matisaríem que una part dels sectors populars, que maldaven, en un fenomen ideològic d'histèresi, per alfabetitzar-se, després de segles i segles de marginació del domini de la cultura escrita, no feien més que seguir, en aquests afers, les pautes diglòssiques de la majoria de sectors benestants.

c) La distància de l'investigador respecte a la seva recerca social

Badia reivindica que el lingüista, i sobretot el sociolingüista, als països de llengua catalana, es veu empès a combinar la ciència i la passió en la seva comesa professional. Potser aquí Badia (1976) hauria hagut de recordar (de dialogar-hi intel·lectualment) un clàssic de la sociologia, el gran Max Weber, que proposa al seu famós *El polític i el científic* (en castellà traduït el 1967) que el segon no pot aprofitar la càtedra o la trona de l'ensenyament universitari per a fer difusió del seu ideari polític. Reitero el que jo mateix exposava el 2006 (p. 83) en una nota. Sols un lingüista-sociolingüista que jo sàpiga ha debatut negre sobre blanc aquesta visió encarnada de la (socio-)lingüística. Es tracta d'Argenter (1984), que refuta, per naïf, aquesta concepció de Badia i puntualitza que la sociolingüística és (també) descriptiva i no necessàriament terapèutica.

CONCLUSIÓ

El millor servei que podem fer a la memòria de Badia i Margarit és no limitar-nos a fer hagiografies de la seva vida i obra, sinó continuar debatent i perfeccionant entorn de les seves idees i ideals. Badia fou un home profundament lleial a la llengua catalana que volia que continués essent la llengua del seu poble. Universitari de vocació, feu política, potser *malgré lui*, treballant pel bé comú del seu país, amb una obstinada perseverança, amb una gran capacitat d'engegar i coordinar equips, i amb una combinació única de «ciència i passió», amb una honestat i manca de vanitat bastant insòlites. Així tancava el seu balanç de vuit anys al capdavant del Rectorat de la Universitat de Barcelona (Badia, 1989, p. 425: «les meves armes seran les de sempre: la sinceritat, l'afany de dir la veritat»; p. 426: «per família, per temperament i per voluntat, sempre he estat un home simple en la manera de viure i aliè a ambicionar càrrecs»).

Badia, un homenot exemplar en definitiva. Cada any que passa, crec que tenia raó l'heterodox Kierkegaard quan deia, en un aforisme que se sol atribuir-li, que «la vida sols pot ésser compresa mirant cap enrere però ha de ser viscuda mirant endavant». Amb el pas del temps, ara que commemorem el centenari del seu naixement, comprenent-ne el context, comprenent-ne la matriu social i religiosa, podem entendre millor les llums i les ombres d'Antoni M. Badia i Margarit, podem aprendre dels avantpassats per a tirar endavant.

BIBLIOGRAFIA

- ARGENTER, Joan A. (1984). «Lingüística i sociolingüística: reflexions metodològiques». A: *De poesia i lingüística*. Vic: Eumo, p. 213-233.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1964). *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona: Edicions 62.
- (1965). «En la llengua del poble». *Serra d'Or* (gener), p. 13-14.
- (1966). «Els barcelonins parlen de llur llengua. Reflexions entorn d'una enquesta sociològicolingüística». *Serra d'Or* (gener), p. 15-16.
- (1969). *La llengua dels barcelonins: Resultats d'una enquesta sociològicolingüística*. Barcelona: Edicions 62.
- (1972a). «La F. J. C., quaranta anys després». *Serra d'Or* (setembre), p. 10.
- (1972b) *La llengua catalana ahir i avui*. Edició a cura de Maria Cardús. Barcelona: Curial.
- (1976). *Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna: Discurs inaugural del curs acadèmic 1976-1977*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- (1982a). *Ciència i passió dins la cultura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1982b). *Llengua i societat: Etapes de la normalització*. Barcelona: Laia.
- (1989). *Llavor de futur: Vuit anys de Rectorat de la Universitat de Barcelona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1994). *Gramàtica de la llengua catalana: Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*. Barcelona: Proa.
- (1999). *Les 'Regles de esquivar vocables' i la «qüestió de la llengua»*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- BOIX-FUSTER, Emili (1988). «Antoni M. Badia i Margarit: "La llengua dels barcelonins"». *Anthropos*, 81, p. 60-61.
- (2006). «La sociolingüística catalana». A: VALLVERDÚ, Francesc (cur.). *Cap a on va la sociolingüística?* Barcelona: Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit: Institut d'Estudis Catalans, p. 81-90.
- (2020). «Badia i Margarit (1920-2014), sociolingüista, catalanista, cristià». *Revista de Llengua i Dret*, 74, p. 100-108.
- BONET, Lluís (1977). «La Confraria de N. S. de Montserrat». *Avui* (3 agost).
- (2006). *Miscel·lània de la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat de Virtèlia*. Barcelona: Claret.
- CABRÉ, Maria Teresa (2020). «Antoni M. Badia i Margarit: treball, tenacitat i compromís». *Ara* (30 maig).
- CARBONELL, Jordi (2006). «A Antoni M. Badia i Margarit amb motiu del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes». A: MARTÍ, Joan (ed.). *Petit homenatge de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans al doctor Antoni M. Badia i Margarit amb motiu d'haver estat guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 28 de maig del 2003*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 17-18.
- CLARET, Jaume (2006). *El atroz desmoche: La destrucción de la universidad española por el franquismo*. Barcelona: Crítica.
- COSTA, Joan (1997). *Dels moviments d'església a la militància política*. Barcelona: Mediterrània.

- DUARTE, Carles (2020). «País i valors. El centenari de Badia i Margarit». *El Pregó Eclesial d'Informació i Opinió*, 585 (II), p. 4-5.
- ESTRUCH, Joan; GRIERA, Maria del Mar (2007). *De la secularització al pluralisme*. Sabadell: Obra Social de la Caixa de Sabadell.
- GALÍ, Alejandro (1932). «Cómo medir la influencia del bilingüismo». A: RIES, M. Nicolás [et al.] (cur.). *El bilingüismo y la educación: Trabajos de la conferencia internacional celebrada en Luxemburgo del 2 al 5 de abril de 1928, publicados con apoyo del gobierno del Gran Ducado*. Madrid: Espasa-Calpe, p. 125-146.
- GOMÀ, Enric (2020). *El castellà, la llengua del costat*. Barcelona: Pòrtic.
- MARTÍ, Joan (ed.) (2006a). *Petit homenatge de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans al doctor Antoni M. Badia i Margarit amb motiu d'haver estat guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 28 de maig del 2003*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2006b). «El doctor Antoni M. Badia i Margarit: mestre de ciència i vida». A: *Petit homenatge de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans al doctor Antoni M. Badia i Margarit amb motiu d'haver estat guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 28 de maig del 2003*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 29-31.
- (2015). «Antoni M. Badia i Margarit, el vessant humà». *Serra d'Or*, 662, p. 14-19.
- MASSOT, Josep (2008). «Maria Cardús i Almeda (1918-2007)». *Llengua & Literatura*, 19, p. 538-586.
- (2020). *Antoni M. Badia i Margarit, un home al servei de la llengua*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PAIROLÍ, Miquel (1997). *Antoni M. Badia i Margarit*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca.
- PITARCH, Vicent (2016). «Antoni M. Badia i Margarit, sociolingüista». A: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. *Antoni M. Badia i Margarit: Sessió en memòria*. Barcelona: IEC, p. 59-67.
- PORCEL, Baltasar (1970). «Antoni M. Badia i Margarit amb la llengua i la Universitat dels catalans». *Serra d'Or*, 129, p. 19-24.
- ROIG, Anna (2007). *La comunicació al servei de la institucionalització: El cas de la revista Forja (1945-1966) de l'entorn Virtèlia*. Tesis doctoral. Universitat Ramon Llull. Facultat de Comunicació Blanquerna.
- TOBARUELA, Pere; TORT, Joan (2004). «Antoni M. Badia i Margarit, llengua i compromís». *Revista de Catalunya*, 197 (juliol-agost), p. 17-34.
- VALLVERDÚ, Francesc (cur.) (2006). *Cap a on va la sociolingüística?* Barcelona: Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit: Institut d'Estudis Catalans.
- VENY, Joan (2003). «Badia etimologitzat». *Sessió d'homenatge a A. M. Badia i Margarit, el dia de Sant Antoni de Pàdua (23 de juny de 2003)*. [Text de l'allocució no publicat]
- WEBER, Max (1967). *El político y el científico*. Traducció de Francisco Rubio. Barcelona: Alianza. [Versió catalana de Guillem Calaforra (2006)]